

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

SHEBANA LE DIQHENQHA – eba le tshepo nakong tse boima

SEHLA SE SENG LE SE SENG SE SETJHA SE QALA KA PEO E NTJHA. RE JALA PEO TSENA MOBUNG RE SA TSEBE HORE HOSANE RE TLA KOPANA LE DIFE. MAEMO A LEHODIMO, MEBARAKA, DIPOREISI, DIPHETOHODIPOLOTIKING; TSENA KAOFELA DI KA NNA TSA BA MOFEREFERE, TSA BA LEROOTHO. LE HA HO LE JWALO, RE TSWELA PELE HO JALA PEO. HOBANENG RE ETSA TJEE? KE KA BAKA LA SE RE KGANNANG, RONA DIHWAI, HO IKEMISETSA HO SHEBANA LE DIQHENQHA TSENA, LEROOTHO LA BOKAMOSO.

Re etsa jwalo ho fepa malapa a rona, naha ya rona le ho boloka ikonomi ya temo e ntse e runyarunya. Dikgwebo tse ngata di behile tshepo ho

Gavin Mathews, Kgau
tsamaisong ya tikoloho.
Romella emeile ho
gavmat@gmail.com

rona dihwai, ho hlahisa tse tala, tse ka ntshetswang pele ho hlahisa tse ngata, tse fapaneng. Ha eba re emisa ho sunya peo mobung, hona ho tla baka ditholwana tse babang. Empa re tla kgona jwang ho tswela pele le ho tiisa potongwane ha e le mona tse ngata di re eme ka pele, di le kgahlanong le rona?

DIPHEHISO TSA...

Jane McPherson

HA RE A TSHWANELA HO LEBALA HORE TEMO KE KGWEBO, MME HORE KGWEBO E TSWELE PELE, E TSHWANETSE HO ETSA PHAELLO. RE LE DIHWAI, RE SEBEDISA MASIMO HO HLAHISA DIMELA LE MEHLAPE.

Sehla sena se fetileng sa sejothollo sa lehlabula e bile se nang le diqholotso tse kgolo. Dipula di nele nako e se e ile, mme dibakeng tse ding e nele sebonong sa nako hoo ho sa kang ha jalwa letho. Dibakeng tse ding, pula e bile teng, empa e bile e tlang le sefako le meya, e leng tse ileng tsa senya dijothollo. Inshorensen e tla o thusa ha eba o kgona ho jala sejothollo, empa ha eba komello e le kgolo hoo o sitwang ho jala letho, ha ho inshorensen e ka o thusang.

Ka nako tse ding, tlhaho e re romella melaetsa eo re tshwanetseng ho e utlwisa. Hangata ha re rate ho e utlwisa hobane ke eo re sa rateng ho e utlwa. Ha re tsebe hantle ha eba motjheso le komello tsa moraorao tjena ke ditlamorao tsa motjheso wa lefatshe ka kakaretso, oo mang le mang a nnileng a bua ka wona, kapa ke ntho feela ya sewelo eo re nnileng ra ba le yona dilemong tse balwang ka makgolo tse fetileng. Ebang o e sheba jwang, hono ha ho etse taba, empa nnete ya koma ke hore re tshwanetse ho tiisa potongwane ho iketsetsa tjhelete ha re ntse re shebile ha eba maemo a lehodimo a tjhesang kapa a ommeng e tla ba a dinako tsohle kapa e mpa e le feela boemo ba nakwana.

Ke tshwenyehile ka dihwai tsa mabatowa a komello dikarolong tse ka bophirimela tsa na. Ka dilemo tse ngata, dihwai tsena di ha di a ka tsa hlahisa dijothollo tse ntle, eseng hobane e le dihwai tse fokolang; empa e bile ka baka la ho tjhesa le ho omella haholo hoo ho bileng boima ho jala dijothollo. Mohlomong jwale ke nako ya ho etsa maqheka a mang.

Dihwai tsa sebele di boetsa di jala dijothollo ka mokgwa wa phapantsa. Dihwai tsa mabatowa a dipula tsa mariha tsa Kaapa Bophirimela di ntle haholo tabeng ya ho rala phapantsa ya tsona ya dijothollo hore di kgone ho sebedisa mobu wa tsona hantle ka ho fetisa. Ka nako tse ding, mabatoweng a dipula tsa lehlabula, re ye re bonahale eka re haellwa ke moraloo wa ho hlophisa dintho hantle, e leng moo re tlohelang ho jala poone mohlang re lemohang hore sehla ha se re dumelle ho boela re jala poone. Mohlomong eseng tlwaelo ena e tshwanetse ho fetolwa?

Ho teng dijothollo tse ngata tse rekiswang le tsa makgulo tse ka kgongang kgahlanong le komello ho feta poone, dinawa tsa soya le sonebloomo. Dinawa tse ommeng ke sejothollo se settle, le tsona dierekisi. Dihwai tse ngata di na le mehlape, dikgomo, dinku le dipodi, e leng tseo motho a ka hwebang hantle ka tsona. Ka dijothollo tsa makgulo a pula tsa selemo sohle, re fokotsa ditshenyehelo tsa rona tsa selemo le selemo, mme sejothollo se dula se le malala-a-laotswe ho amohela pula efe kapa efe e nang. Ka ho eketsa le ho ntlatfatsa makgulo a rona (majwang le mefuta ya monawa), re kgona ho eketsa tlhahiso ya mehlape le yona tjhelete e kenang. Ha se feela ho etsa tjhelete e ngatanyana, empa re bile re baballa le ona masimo a rona hantle.

A re ke re re kgefu! hanyane monongwaha ho ithuta ka dijothollo tse ding le ho nahana hantle ka mekgwa e hlwahla ya ho sebedisa masimo ao re nang le ona. Nafelwa ke nyakallo ya menyetla e metjha. Mosotho o re 'ha e nye bolokwe kaofela!' ■

Shebana le diqhenqha...

Tabeng ya pele, Ke dumela hore ho hlokolosi haholo ho nka letsatsi ka leng le ho le sebedisa hantle haholo!

Etsa se seholo ka nako eo o nang le yona letsatsi ka leng. Eba motle tabeng ya ho etsa meralo le ho ipehela tseo o batlang ho di fihlella. Ha o hloka seo o batlang ho se fihlella letsatsing le latelang, ho tla ba boima ho tswa mealong ya hao hoseng letsatsing le latelang; haholoholo nakong eo ho leng boima. Sehwai se tlamehile ho ba le tjheseho ka nako tsohle!

Ka nako tse ding o ka rata ho ipata hobane dintho ka ntle mane ha se tseo o ka shebanang le tsona. Empa hopola hore mosebetsi wa hao wa polasi ha se feelsa tse etsahalang mane masimong; e ntse e le se etsahalang le dibukeng tsa hao le tlasa lephethe la hao. Ho dula ho le teng ntho e batlang ho tsepamisetwa maikutlo. Ha dilemo tse ntle di fihla, o tla nafelwa ke masimo a hao haholo hobane o tla ba le kgotso maikutlong a hao hore dintho tse nyane kaofela ka ofising ya hao le ka lephethe la hao ke tse hlophisitsweng hantle.

Eba le tshepo! O se ke wa tshaba ho ba le tebello ya diphetlo tse ntle. Ha o kopana le dinako tse boima, etswe di tla ba teng! dula o na le tshepo, o ntse o sebetsa. Bophelo ntle le tshepo bo tshwana le ho hloka sepho sa letsatsi se etsang hore o tsohle diphateng. Meloko e mengata e bile teng pele ho rona, mme moloko ka mong o fetile hara dinako tse boima.

DIKAMANO LE PUISANO

Polasi ke setjhhabana se senyane sa dikamano tse rarananeng pakeng tsa sehwai, lelapa le mosebetsi wa polasi. Ho bohlokwa ho ba le tikoloho e monate ya mosebetsi; eseng feela molemong wa hao, empa le molemong wa basebeletsi ba hao le ba lelapa la hao. Ha taba e ropoha kapa qabang e ba teng, hlokomela ho e rarolla ka ho panya ha lehlo ka baka la setjhhabana sohle se polasing ya hao.

O le moetapele kapa hloho ya kgwebo, o tshwanetse ho ikemetsa ho mamela dillo tsa e mong le e mong le ho etsa hore motho a ikutlwe a le bohlokwa, le hore e mong le e mong ke karolo ya seholpha. Sebeletsa e mong le e mong ka toka le mohau, ntle le leeme. Hopola hore e mong le e mong ya o sebeletsang o na le lelapa le ba lelapa la hae leo bohole ba nang le boikarabelo.

Beha hona pelong ya hao, mme o ikemisetse ho dumella basebeletsi ba hao ho hlokomela ditlhoko tsa ba malapa a bona. Ka mehlape sebetsa o phehelletse ho bopa tikoloho ya kgotso moo bohole ba loke lang ho hlomphana. Ha o ka fihlella boemo bona, o tla bona keketsheo tlhahisong ya hao, ka ha basebeletsi ba hao ba tla ikutlwa ba ananelwa jwalo ka karolo ya ketane e ba hokahantseng mmoho. Ka

We will naturally pursue our goals on the strength of our own resources, skills and enterprise. But, we know that we will be more successful when we do this in partnership with the world.

~ NARENDRA MODI

mehla ba lefe ka mokgwa wa toka; le nakong tsa mathata. Nakong ya dilemo tse ntle etsa ka matla ho buseletsa boinehelo ba bona le bokgabane ba bona. Moithuti ka mehla sekolong o iteka le ho feta ha a ananelwa ka diphetho tsa hae. Tikoloho ya batho ba thabileng e ka etsa hore dinako tse boima di be bonolo ho di laola, ka ha le yona tikoloho e seng monate e ka nna ya ba mohlodi wa ho nya-hama le wa kotsi.

LELAPA

Lelapa la hao ke pelo ya kgwebo ya hao. Tsetela nako lelapeng la hao. Ka mehla leka ho ba motho ya bulehileng ho e mong le e mong wa ba lelapa la hao, mme o ba sebedise e le seikokotlelo sa hao. Qetellong ke bona lebaka la hao la ho kenya peo mobung mmoho le setjhaba sa malapa a mang.

Eba pelonolo le mohau. O se ke wa ntshetsa makukuno a kgwebo ya hao ho ba lelapa la hao, etswe ba ke ke ba laola mathata ohle ao ba kopenang le ona dijothollong tsa hao. Lapeng la hao, ikemisetse ho qoqa ka mefuta e fapaneng ya hona le hwane, eseng feela ka tsa temo. Ako leke ho tswa ka nako e nngwe, le ha e ka ba bosiyu ba letsatsi le le leng. Ha eba lelapa la hao e le la thabo, le bolokehileng, moo ho fokang moyo wa kgatholohlo le boiketlo, kgotso e tla rena, mme o tla ikutlw a o le morolo, o na le tjheseho le boinehelo kgwebong ya hao.

TSHEPO

Eba le tshepo! O se ke wa tshaba ho ba le tebello ya diphetho tse ntle. Ha o kopana le dinako tse boima, etswe di tla ba teng! dula o na le tshepo, o ntse o sebetsa. Bophelo ntle le tshepo bo tshwana le ho hloka sepheo sa letsatsi se etsang hore o tsohe diphateng. Meloko e mengata e bile teng pele ho rona, mme moloko ka mong o fetile hara dinako tse boima. Le rona re ka kcona, etswe re tla kcona. Eba sebete ho thula ka sefuba! Sunya peo mobung, mme o tshepe. Ha peo e shwa, se nya-hame, tswela pele; Eka kgwebo ya hao e ka hlonhonolofalla ruri! *La hosane le ntse le tla tjhaba!*

Ena ke NTLAFATSO YA TSAMAIISO

JWALO KA HA LEBITSO LE BOLELA, TSAMAIISO E FUPERE TSAMAIISO YA KGWEBO, E LENG TSHEBEDISO YA PAMPIRI. TSHEBEDISO YA PAMPIRI KE NTLHA EO BOHOLO BA DIHWAI/BENG/BOMANEJARA BA SA RATENG HO E ELA HLOKO. BA IKGETHELA HO ITSHEBELETSA KA DITHULUSE.

Le ha ho le jwalo, ke ntlha ya bohlokwa haholo, e hlokang tsamaiso e hlwahlwa. Ha ho kgathalatsehe hore na manejara kapa monga polasi ka boyena o sebetsana le yona kapa na e mong o mo etsetsa mosebetsi ona – taba ya bohlokwa ke hore e mong o tlameha ho jara boikarabelo. Le ha ho le jwalo, qetellong boikarabelo ke ba monga thepa/manejara. Ofisi ya polasi e a hlokahala hore tsamaiso e hlwahlwa e be teng.

SEPHEO SA TSAMAIISO E HLWAHLWA

- Bonyane ke ho hlokomela le ho ntlafatsa diphetho tsa ditjhelete le boemo bo botle ba ditjhelete tsa kgwebo.
- Ho ntlafatsa mohato wa moralo, tlhophiso, ho kanya tshebetsong le ho laola tsamaiso ka nepo.
- Ho ntlafatsa tsamaiso ya ho etsa diqeto mabapi le tsamaiso ya mosebetsi – tse lokelang ho etswa ho ntlafatsa mosebetsi wa pampiri.
- Ho hlophisa kgwebo le hokenya letsoho setshwantshong sa kgwebo.

OFISI YA POLASI

Tikolohong ya kgwebo matsatsing a kajeno, ho bohlokwa ho monga thepa/manejara hore a be le ofisi e nepahetseng. Ofisi e tshwanetse ho ba phaposi e ka thoko, e ka sebetsang e le bohare ba dikopanelo, moo ho hlophiswang, moo ho sebediswang le ho baballa dintlha tsohle tsa

*E nkilwe ho Tsamaiso
ya Polasi Thutong ya
Phaello ya Grain SA*

tsamaiso. Le ha ho le jwalo, le teng ho ya ka boholo ba polasi, ofisi e kanna ya ba sebakeng sefe kapa sefe se loketseng, mohlala, ka phaposing ya ho jela kapa ka kamoreng, jwalojwalo.

Sebopoho sa ofisi polasing

Ho bohlokwa ho etsa ofisi kaekae hore e be moo ho laolwang tsohle tse amanang le mesebetsi ya kgwebo. Hantlentle, ofisi e tshwanetse ho fihlellwa ke batho ba tswang ka ntle, e be ya boholo bo lekaneng, e be le disebediswa tsa dikgokahano tse lekaneng, tse hlokalang mabapi le ho hokhana le batho ba bang. Disebediswa tse latelang di tshwanetse ho ba teng ofising:

- Tafole
- Ditulo
- Diraka tsa difaele
- Dishelofo tsa dibuka
- Seifi ya tjhelete le tsa bohlokwa
- Komporo/Computer e nang le emaile, inthanete le printara
- Mohala/selefoune/sellathekeng e nang le fakese le menyetla ya ho rekota melaetsa
- Menyetla ya ho etsa dikopi tsa difoto
- Radio tsa two-way
- Intercom
- Difaele tsa ngollano

- Mmapa o phathahetseng wa polasi
- Boto ya ho hloma diphini/dipele
- Khalendara
- Difaele tsa ditokomane
- Tsohle tse sebediswang ha ho ngolwa (diteishenare)

Dinako tsa mesebetsi e fapaneng ofising

Lenaneo le hodimo mona ha le na thuso ya letho ha eba le sa sebediswe ka nepo. Ka hoo, lenaneo le hlophisisweng hantle la ofisi le bohlokwa haholo.

Ngollano

Ngollano e tshwanetse ho elwa hloko letsatsi le letsatsi ka tshebediso ya difaele tse latelang:

- **FAELE YA TSE KENANG** (tsa nakwana tse tla bonwa hamoraonyana).
- **TSE ELWANG HLOKO** e leng tse lokelang ho potlakelwa hanghang.
- **FAELE YA HO BOLOKA** e leng tsa nako e telele hobane ngollano e bileng teng e se e sebeditswe.

Ho bohlokwa ho boloka dikopi tsa ngollano yohle le ho beha ditokomane hantle le ho di faela ka nepo.

Ditokomane tsa mohlodi

Ditokomane tsena tsa phapanyetsano ya ditjhelete di tshwanetse ho sebe-tswa kapelepele ho ya ka mokgwa o sebediswang, le ho kenngwa difaeleng.

Ho ya ka melao ya lekgetho, ditokomane tsena di tshwanetse ho bolokwa bonyane nako ya dilemo tse hlano.

Ditokomane tsa mohlodi le lesedi le leng la ditaba tsa kgwebo ke tse ka bolokwang difaeleng ho ya ka dihlopha tse latelang tsa ho di boloka:

- Disetatemente tsa banka, ditlankane tsa banka le tsa deposit (tjhelete e bankilweng)
- Tokomane tsa ditheko tse entsweng le tsa thepa e tsamaisitsweng
- *Invoices* (ditlankane) tsa ditheko tse entsweng le tsa thepa e tsamaisitsweng
- Ditjheke tse sebeditseng le di-counterfoile (bopaki) tsa ditjheke
- Direkoto tsa mosebetsi
- Direkoto tsa metjhine
- Direkoto tsa dipula
- Disetatemente tsa ditjhelete
- Ditokomane tsa motho
- Akhaonto tsa ntlo

Difaele

Nako e ngata e senngwa ke ho batlana le ditokomane. Ke ka baka lena o tshwanetseng ho shebana le taba ya ho faela letsatsi le letsatsi, mme ho faela ho tshwanetse:

- Ho ba bonolo ho ka etswa
- Ho boloka sebaka le ho ba hlwahliwa ka moo ho kgonahalang ka teng
- Ho ba bonolo ho fumana le ho fihlella ditokomane tse batlehang
- Ho ba bonolo ho atolosa kapa ho fokotsa

Mokgwa wa index mabapi le ho hlophisa difaele o bohlokwa haholo. Ditokomane tse kentsweng difaeleng di tshwanetse ho hlwauwa ka mokgwa oo ho leng bonolo ho ya ho tsona le ho busetswa hape ka nepo moo di neng di le teng.

Ho rala le ho rekota diketsahalo tsa bohlokwa

Ho rala le ho rekota diketsahalo tsa bohlokwa ho tshwanetse ho etswa letsatsi le letsatsi. Khalendara kapa pin board (moo ho hlwang diphini/dipeke-tshana) di bohlokwa mabapi le ho tseba le ho hopola matsatsi a bohlokwa.

DIKGOTHALETSO TSA NTLAFATSO YA TSAMAIKO

- Hloma ofisi kaekae hore o kgone ho fihlella mesebetsi ya hao ya pa-mpiri ka nepo.
- E ka ba hantle ho shebana le mosebetsi wa ofisi letsatsi le letsatsi, le hoja ho bolela hore o tla etsa jwalo ka nako tsa phirimana, kapa bo-nyane beke le beke kapa kgwedi le kgwedi.
- Ha eba ho kgonahala, eba teng thutong hore o fumana boitsebelo bo hlwahliwa ba tsamaiso ya ofisi.

MENYETLA YA TSAMAIKO E HLWAHLWA

- Ha ofisi e tsamaiswa hantle, e ka ba pelo ya kgwebo mabapi le mora-lo, tlhophiso, ho kenya tshebetsong, le ho laola kgwebo.
- Tsamaiso e hlwahliwa e ka ba le seabo se setle haholo tlhokomelong kapa ntlafatsong ya ditjhelete qetellong hammoho le boemo ba ditjhelete kgwebong.
- Ka molao, ditokomane kaofela tsa mohlodi wa ditjhelete di tlamehile ho faelwa le ho bolokwa – ka mokgwa ona, monga thepa/manejara o tla qoba mathata a mangata.
- Tsamaiso e hlwahliwa e tla kgothaletsa taba ya ho etsa diqeto mabapi le tsamaiso e ntle – ho ka etswa eng ho ntlafatsa mosebetsi wa pampiri?
- Mabapi le dipotso kapa dipatlisiso tse itseng, ho bonolo ho fumana ditokomane tse batlahalang.

SONEBLO MO

le mehato ya kgolo

EBILE SEHLA SE SENG SE SA TLWAELEHANG MABATOWENG A NAHA A DIJOTHOLLO TSA LEHLA-BULA. DIPULA TSA MORAO DI SIILE DIHWAI TSE NGATA DI ITJALLA FEELA SONEBLOMO MORAO KA PHEREKGONG LE MATHWASONG A HLAKOLA.

Ha e le mona semela sa soneblomo se mamella ka ho ba thata dirameng tsa pele tse bobebé, sehla sena se tla bona dihwai tse ngata di itshwere moyá le ho tshepa kuno tse phahameng tse kgonahalang pele maemo a serame a kena!

Nako kaofela e hlokalang hore soneblomo e fihlele boemo bo phe-thahetseng ba kgolo ke ntho e laolwang ke popeho ya yona le tikolohó ya yona. Mahlaku a soneblomo a **phototropic**, e leng hore a latela letsatsi, mme ho dumelwa hore hona ho eketsa tshebediso ya kganya mabapi le ketsahalo ya photosynthesis (tshebediso ya matla a letsatsi).

Disoneblomo di tsejwa e le dipalesa tse entsweng ka tse ngata. Le hoja hloho e kgolo ya palesa hangata e tadingwa e le palesa, hantlentle ke makgolokgolo a dipalesa tse nyane. **Botona (stamen) le botshehadi (stigma)** ka bobedi di a fumaneha dipaleseng. Botona bo na le tshwele le karolwana e hlahisang modula (pholene). Karolwana e tshehadi (stigma) e na le ho bitswang style, e leng e amohelang modula le ho o dumella ho ya maheng (ovaries), mmo ho leng teng peo e song ho nontshwe. Ketsahalo ena ya tsaimaiso ya modula ke yona e etsang hore dipalesa di kgone ho etsa dipeo.

Dipetale tse tshehla sedikadikweng se ka nté sa hloho ya soneblomo hantlentle ha se dipetale, empa e nngwe le e nngwe ke palesa ya letsatsi '*ray flower*' e leng tsona tse hohelang dinotshi dipaleseng tsena. Dipalesa ke dikutu tse nyane bohareng ba hloho ya soneblomo (**Setshwantsho sa 1**).

Ka kakaretso soneblomo e hloka matsatsi a ka bang leshome le motso o le mong ho tloha ho jlweng ha peo ho isa ho meleng ha yona; ebe matsatsi a 33 ho fihlela popehong ya 'hloohwana ya soneblomo'. Matsatsi a 27 hamorao, ebe ho hlahanther ya pele, mme anther ya ho qetela e tla ba teng matsatsing a morao a robedi. Ho tla nka matsatsi a mang a ka bang 30 ho tloha ho hlaheng ha anther ya ho qetela hore kgolo e be e phethahetseng. (**Anther** ke karolo ya soneblomo e hlahisang modula/pholene).

Ho molemo hore dihwai di utlisise mehato ya kgolo ya semela le ditlhoko tsa sona mehatong e fapaneng. Mofuta ka mong wa peo mmarakeng o na le pontsho ya palo ya matsatsi a ho fihlela kgolo e phethahetseng. Sehleng sa morao jwalo ka sena, dihwai tse ngata di ne di tla kgetha mofuta wa peo wa nako e kgutshwane ya kgolo.

QETELO

Ho bohlokwa ho utlisisa mehato e fapaneng ya tswelopele. Ke boikarabelo ba sehwai ho beha masimo sona leihlo nakong yohle ya sehlá sa kgolo ho tiisa hore semela ka seng se fumana monyetla wa ho tswela pele ho fihlela bokgoni ba sona. Dintlhá tse ding tse kang pula di sitwa ho laolwa empa tshebediso ya menontsha mobung le taolo ya dikokwanyana le malwetsé ke dintlhá tse ka laolwang. Hang ha semela se kopana le bothata bo itseng, mahlaku a omella pele ho nako, mme kuno e tla ba ka mosing.

REFERENCES

Schneiter, A.A., and J.F. Miller. 1981. Description of Sunflower Growth Stages. *Crop Sci.* 21:901-903. Reviewed and reprinted May 2013. Available online: <https://www.ag.ndsu.edu/publications/crops/stages-of-sunflower-development>

Jenny Mathews, Mophehisi ho tsa Pula Imvula. Romella emeile ho jerjonmat@gmail.com

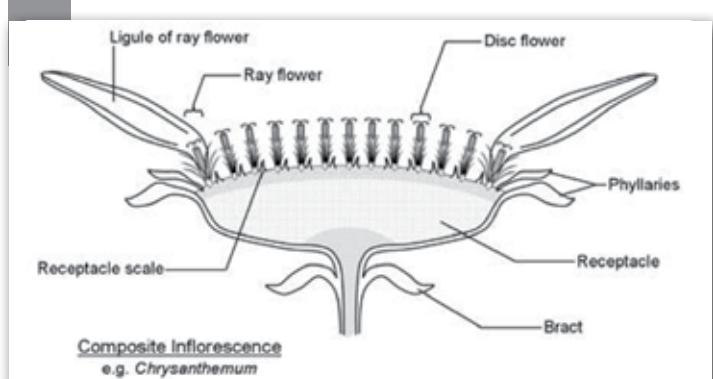
Sunflower growth stages Available online:

https://cereals.ahdb.org.uk/media/184824/sf2_growth_stages.pdf

Sunflower production – A Concise Guide. Available online: https://www.kzndard.gov.za/images/Documents/RESOURCE_CENTRE/GUIDELINE_DOCUMENTS/PRODUCTION_GUIDELINES/Look-n-Do/Sunflower%20Production.pdf

1

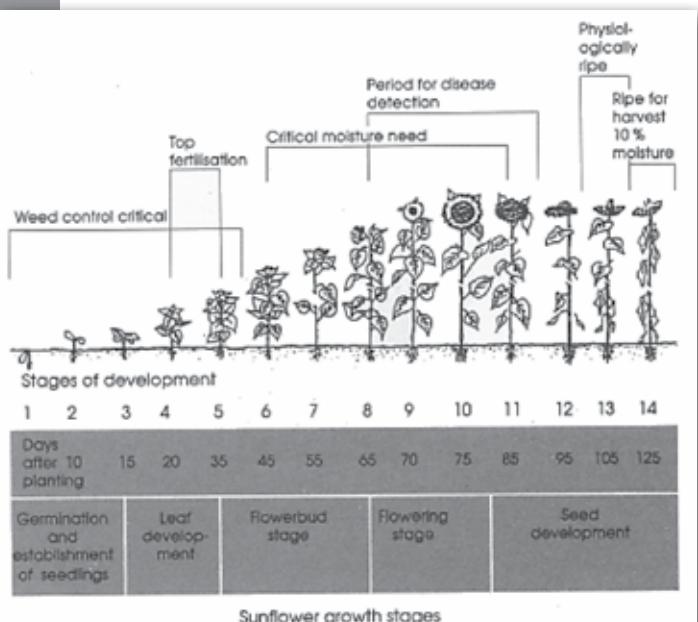
Hloohwana ya soneblomo.

Mohlodi: <http://cronodon.com/BioTech/asteraceae.html>

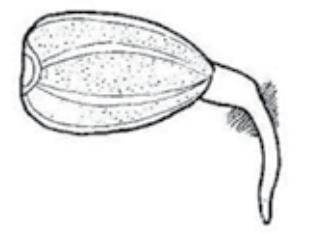
2

Mehato ya tswelopele le seo semela se se hlohang nakong ya mohato ka mong.

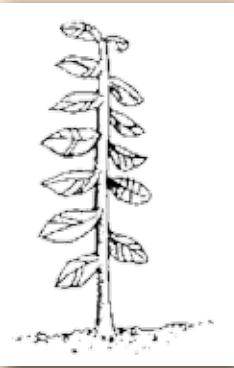
Mohlodi: *Sunflower Production – A Concise Guide* (www.kzndard.gov.za/)

0 HO MELA

Ho mela ha peo.

1 HO HLAHA HA SEMELA/MAHABA

Semela se senyane se se se hlahile. Mahlaku a pele a hlahiswang ke semela ka mora ho mela ha peo a bitswa **Cotyledons**. Mahlaku ana hantlentle ha a tadingwe e le mahlaku a sebele hobane hantlentle ke karolo ya peo kapa embryo ya semela. Ka hoo, hona ke mohato wa kgolo wa lehlaku la pele ka mora cotyledons le leng ka tlase ho disentimithara tse 4.

2 MEHATO YA MAHABA (M)

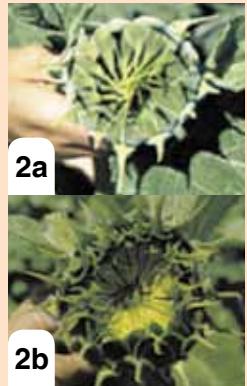
M1, M2, V3 jwalojwalo ho fihlela ho la ho qetela, mohlala M12. Bala palo ya mahlaku a sebele ao bonyane e leng a bolelele ba 4 cm. Re boetsre bala mengwapo moo mahlaku a neng a le teng – le ha eba lehlaku le se le shwele ka baka la ketsahalo ho tsofala (**Setshwantsho sa 1**).

1

3 MEHATO YA BOIKATISO – KGOLO YA MAHLOMELA A PALESA

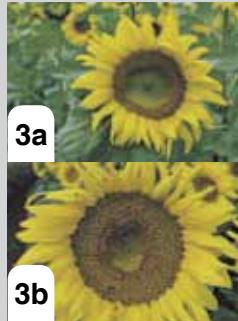
- Lehlomela la palesa le etsa hloohwana e nyane bohareng ba sehlopha sa mahlaku ka ho etsa ho kang tshebahalo ya naledi (**Setshwantsho sa 2a**).
- Lehlomela le a lelefala, mme le ba 0,5 cm le 2 cm ka hodima lehlaku le haufiufi hodima kutu (re sa bale mahlaku ka mora lehlomela).
- Lehlomela le eso phethahale kgolong le hola ka potlako, le ba leleletsana ho feta 2 cm ka hodima lehlaku la ho qetela le haufiufi.
- Tlhophiso ya dipalesa e qala ho buleha, mme dipalesa tse nyane jwale di a bonahala le hoja ka lerootho ka mmala (**Setshwantsho sa 2b**).

2a

2b

4 MEHATO YA BOIKATISO – HO ETS A DIPALESA, TSAMAISO YA PHOLENE LE TLHABISO YA PEO

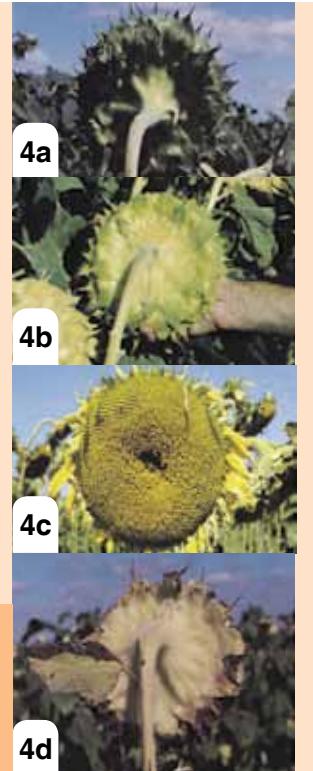

3a

3b

5 PHETHAHALO KGOLONG YA PEO

- Dipalesana tsa semela sa soneblomo di se di hloholerehile, empa bokamorao ba tetse (hloho ya soneblomo) bo ntse bo le botala (**Setshwantsho sa 4a**).
- Bokamorao ba hloohwana (tetse) bo simolla ho ba mmala o bosehla bo kganyang, empa **lehlaku le lenyane** le dula le ntse le le letala. (Lehlaku lena ke karowlana e tala ka mmala, e kang lehlakunyana le motsu, le potapotileng le ho tshireletsa tetse le dipalesa ka morao. Mongobo wa peo o theohela tlase ho 50% (**Setshwantsho sa 4b**).
- Mahlakunyana a ba masehla le bosootho. Mohatong ona semela sa soneblomo se nkuwa se fihlellsetse boemo bo phethahetseng ba kgolo. Tetse e se e qadile ho oma, mme mongobo o se o theohile ka 80%, mme mongobo wa peo e se e le ho ka etsang 30% (**Setshwantsho sa 4c**).
- Bokamorao ba tetse jwale bo se bo tswakantse le bosootho, mme kutu e se e oma. Mongobo wa peo o se o ka ba 15% (**Setshwantsho sa 4d**). ■

4a

4b

4c

4d

Shebisa sefahleho sa hao kganyeng ya letsatsi, mme o ke ke wa bona seriti. Ke se etswang ke soneblomo.
– Helen Keller

Tlhokomelo ya sejothollo nawe tsa soya Mmesa le Motsheanong

DIHWAI DI FETILE MAEMONG A FETO FETO HANG, A SA TLWAELEHANG A DIPATERONE TSA PULA NAKONG YA SEHLA SA TLHAHISO SA 2018/2019. PHETOHO YA TLELAEMETE RURI E SE E LE NTLHA E KGOLO TLHAHISONG YA DIJOTHOLLO DIBAKENG TSA KOMELLO LE SEKGAGHLA SE SENYANE DIHWAIING TSE NOSETSANG. LE TSONA DITSEBI TSA MAEMO A TLELAEMETE LE BALEPI BA MAEMO A LEHODIMO KAOFELA HA BA NA BONNETE BOLEPING BA BONA MABAPI LE DIPATERONE TSA PULA E LEBELLETSWENG.

Mabatowa a mang e ka nna yaba a kgonne ho jala nakong e ntle, e nepahetseng mabapi le tlhahiso dibakeng tsa komello. Dihwai tse ding e ka nna yaba di kgonne ho jala karolo ya sejothollo le ho tswela pele ho jala ka mora dipula tse matla tse bileng teng mona le mane. Dihwai di ne di tla atolosa dinawa tsa tsona tsa soya ho ya ka dipaterone tse fapaneng tsa pula diprovenseng kapa mabatoweng a tsona a temo.

Dihwai tse nosetsang di tshwanetse hore ebe di kgonne ho jala nakong e nepahetseng jwalo ka ha ho rerilwe. E batla e le dibaka tsohle tsa tlhahiso tse bileng le motjheso o phahameng haholo kapa o sa tlwaeleheng nakong ya saekele ya tlhahiso.

Boholo ba masimo a nawa tsa soya a ileng a jalwa nakong e ntle ya ho jala, e leng mathwasong a Mphalane ho ya mafelong a Pudungwana 2018 ke masimo a tshwanetseng hore ebe a se a kotutswe nakong ya Hlakubele le Mmesa 2019.

DIPHETHO TSA HAO DI BAPISEHA JWANG?

Ho ya ka matsatsi a hao a ho jala, hape le ho ya ka hore polasi ya hao e lebatoweng le phodileng, le mahareng kapa le futhumetseng, palohare ya matsatsi a mefuta yohle ya peo e ka akaretsa ditekanyetso tse ngata kapa meedi e fapaneng ya mehato e fapaneng ya kgolo le ya kuno jwalo ka ha ho bontshitswe **Theiboleng ya 1.**

Palohare ya kuno boemong ba Naha sehleng sa tlhahiso sa 2017/2018 e ka sebetswa ho tswa Komiting ya Ditekanyetso tsa Dijothollo, e leng pehelong ya qetelo, e leng ditone tse 1,97 hekthara ka nngwe, hantlentle

E ngotswe ke sehwai se behileng meja fatshe

ditone tse 2,00 hekthara ka nngwe, ho tswa sejothollong kaofela, e leng ditone tse 1 550 800 tse tswang sebakeng se jetsweng sa dihekthara tse 787 000.

Diphetho tsena di bontsha hore ka ho sebedisa diphetho tsa teko ya mofuta wa peo e le mokgwa wa tataiso kgethong ya mofuta wa peo di molemo haholo empa kuno ya palohare e tla fihlellwa e tla ba tlasenyana ho e tla kgonahala.

O tshwanetse hore jwale o se o tseba kuno ya nawa tsa soya e tla fumanwa ka mefuta ya peo e sang e sebedisitswe masimong a hao. Tsena di ka bapiswa le tsa dihwai tse ding tsa nawa tsa soya lebatoweng la hao, le kunong ya teko ya mefuta ya peo e jetsweng haufi le wena, le palohareng ya naha ka kakaretso.

E tla ba nako e ntle ya ho fumanwa hore ke peo efe e sebeditseng hantle masimong a hao moo sepheo e tla ba ho fumanwa mefuta e nepahetseng mabapi le sehla sa 2019/2020. Ka mehla etsa bonnete hore o na le mefuta e loketseng ya peo e ka jalwang. Ka mehla ke hantle ho ba le mefuta e loketseng ya peo e ka jalwang meleng kapa dipakeng tse dumelletseng ke dipaterone tse fapaneng tsa pula, e leng tse ka nnang tsa bonahala nakong e tlang.

TSE HILOKOMELWANG MEFUTENG YA PEO LE KGOLONG YA YONA

Dibaka tsa tlhahiso ya nawa tsa soya Afrika Borwa di laolwa ke bophahamo kapa sebaka seo polasi e leng ho sona kapa lebatowa ka hodima bophahamo ba lewatle. Dibaka tsa tlhahiso tse batlang di phodile di fumanwa ka botjhabela, dibakeng tse batlang di phahame, tse nang le sehla se sekutshwanyane sa tlhahiso, sa matsatsi a futhufuthumetseng a lehlabula le pula e batlang e phahame.

Dibaka tsa tlhahiso e mahareng, ka kakaretso di na le sehla se seletsana sa tlhahiso, mme matsatsi a futhufuthumetse, mme pula ke e mahareng. Hantlentle, ke diyunite tse ngata tsa motjheso bakeng sa kgolo ho feta dibakeng tse batlang di phodile. Dibaka tse futhumetseng tsa tlhahiso di na le nako e teletsana ya sehla sa kgolo, matsatsi

1 Mehato ya kgolo le ya kuno.

Sebaka sa tlhahiso	Matsatsi ho ya ho 50% ya dipalesa	Matsatsi ho ya kgolong e phethahetseng	Matsatsi ho tloha tjalong ho ya kotulong	Palohare ya dikuno mefuteng e fapaneng ya peo e behilweng tekong kg/ha	Mehato ya dikunokg/ha
Phodile	71	137	159	2 600	2 199 - 2 967
Mahareng	57	120	136	2 489	1 930 - 2 903
Futhumetse	48	122	138	2 465	1 819 - 2 998

E nkilwe diphethong tsa diteko tsa naha tsa nawa tsa soya sehleng sa tlhahiso sa 2015 - 2016

Akgela mahlo mebarakeng ya peo ya ole

LENGOLONG LENA RE AKGELA MAHLO HO SE ETSALANG MEBARAKENG YA PEO YA OLE, LE HO TSEPAMISA MAIKUTLO DINAWENG TSA SOYA HO YA KA PHEPELO LE TLHOKO.

MEBARAKA YA NAWA TSA SOYA LEFATSHENG

Tjebahalo ya lefatshe ya dinawa tsa soya selemong sa mmaraka sa 2018/2019 e shebela pele ho tse tlase tse kang tlhahiso, thomello ka ntle, tse silwang hammoho le thepa qetellong. Tlhahiso ya lefatshe e lekanyetswa ditoneng tsa dimilione tse 361 papisong le tse 369 tsa nako e fetileng, haholoholo ka baka la tlhahiso e tlase naheng tsa Brazil, Argentina, Paraguay, Uruguay le Afrika Borwa.

Thomello ka ntle ya dinawa tsa soya lefatshe ka bophara e fokotsehile ka ditone tsa dimilione tse 1,7 ho ya ho tse 154,4. Thomello ka ntle mabapi le Brazil, Uruguay le Paraguay e batla e ntlaufaditswe ke thomello ka ntle e phahaphahameng ya Argentina. Thomello ya tse kenang lefatsheng le yona e fokotswa haholo phokotsehong ya ditone tsa dimilione tse 2 tsa China ka baka la tlhoko e fokotsehileng ya tshilo. Thepa e qetellang ya lefatshe e lekanyetswa ho ba tlasenyana ka baka la diphetoho tse amehang hammoho le tjhebotjha ya thepa nalaneng ya Brazil le Argentina.

MMARAKA WA PEO YA OLE HO LA USA

Tlhahiso ya peo ya ole ya USA e se e theoletswe tlase bakeng sa 2018/2019, ka ditone tsa dimilione tse 134 papisong le 135, 5 tsa ditekanyetso tsa nako e fetileng. Tekanyetso e tlasenyana e bakwa ke tse nyane tse kang dinawa tsa soya, canola, matokomane le peo ya khotone.

Tlhahiso ya dinawa tsa soya USA e lekanyeditswe ditoneng tse 123, tlase ho tloha ho tsa dimilione tse 123 tsa ditekanyetso tse fetileng, moo sebaka sa kotulo e bileng dihekthara tsa dimilione tse 35. Tshilo ya dinawa tsa soya e lebelletswe ho eketseha ha tlhahiso ya phofo ya soya yona e tla

a batla a futhumetse (diyunte tse ngata tsa motjheso) hammoho le pula e nyane, e loketseng tlhahiso tla nosetso.

Hlokomela hore ha diyunte tsa motjheso di ntse di eketseha tikolohong e itseng ya tlhahiso nakong ya sehla sa kgolo, o tla tshwanelo ho jala morao. Dibakeng tsa motjheso o mahareng le tse phodileng, sejollo se tshwanetse ho jalwa ho fihlella diphetoho tse ntle. (Ka kopo sheba dikelseto tse ntle, tse fanang ka lesedi le batsi, e leng: (Nawa tsa soya di jalwa neng) 'When to plant soybeans' mongodi ke Nico Barnard, Research Agronomist, Pannar Seed, e ileng ya hatiswa ho Pula Invula ya Pudungwana 2015 mabapi le puisano e batsi tabeng ena.

Ka mehla ke hantle ho ba le mefuta e loketseng ya peo e ka jalwang meleng kapa dipakeng tse dumelletsweng ke dipaterone tse fapaneng tsa pula, e leng tse ka nnang tsa bonahala nakong e tlang.

DIHLOPHA TSA KGOLLO

Kgetho ya Sehlopha sa Kgolo e thehilwe dihoreng tse lefifi tse hlokalang taolong ya mahaba le qalehong ya mehato ya dipalesa, mme e fapano ho ya ka kgetho e nngwe le e nngwe ya mofuta wa peo, mme e tla ba ntlha e lokelang ho elwa hloko hore ho fumanwe mofuta o nepahetseng wa peo,

**Ikageng Maluleke,
Moikonomi e Monyane,
Grain SA. Romella emeile ho
Ikageng@grainsa.co.za**

dula e sa fotohe. Phokotseho thomellong ya ka ntle e lebelletswe ka baka la phepelo e tlase le keketseho tshilong, nakong eo thepa e qetellang e shebelwang pele hore e tla ba tlase ho feta ya nako e fetileng.

MMARAKA WA SELEHAE WA DINAWA TSA SOYA

Maemo a komello a sentse nako ya ho jalwa ha dinawa tsa soya, e leng ho kgannetseng dihekthareng tse nyane tse ileng tsa jalwa kgahlanong le tse ileng tsa lekanyetswa ke Komiti ya Ditekanyetso Dijothollong (dihekthara tse 851 800 papisong le tse 743 600).

Phepelo kaofela ya nawa tsa soya Afrika Borwa e shebelwa pele ditoneng tsa dimilione tse 1,8 sehleng sa mmaraka sa 2018/2019; ho kenyelleditswe thepa e simollang (1 Hlakubele 2018) ya ditone tse 330 535, tsamaiso kgwebong ya selehae ya ditone tsa dimilione tse 1,5, thomello ya nawa tsa soya tse kenang ya ditone tse 6 700 Afrika Borwa hammoho le e salang ya ditone tse 11 000.

Tlhoko kaofela ya Afrika Borwa, mmoho le selehae le e romellwang ka ntle ya nawa tsa soya, e shebelwa pele ditoneng tsa dimilione tse 1,3; ho kenyelleditswe ditone tse 25 000 tse jewang ke batho, ditone tse 210 000 tsa dijо tsa diphoofolo, ditone tsa milione o le mong wa tse silwang (ole le kuku ya ole) mmoho le hohle ho salang, e leng tse ntshitsweng ke dihwai, le ho fetisetswa ho bareki, peo, jwalojwalo. Thomello ka ntle e shebelwa pele hore e tla fihlella ditone tse ka etsang 33 000 selemong sa 2018/2019. Thepa e qetellang 28 Hlakola 2019 e shebelwa pele ditoneng tse ka bang 500 000.

Mosotho o re: Ha e nye bolokwe kaofela! ■

o loketseng maemo a masimo a hao. Ka kakaretso, mehato ya kgolo 4,5 ho isa ho 6,5 ke e sebediswang dibakeng tse phodileng, mme 5 - 7 dibakeng tse mahareng ho isa ho tse futhumetseng. Ha eba o sa tsebe meeleo ena, ka kopo botsa morekisi wa hao wa dipeo mabapi le lesedi le batsi tabeng ena ya ho kgetha mofuta o nepahetseng wa peo maemong a hao.

DINTLHA TSE DING TSA TSAMAISO

Kgetho ya mofuta wa peo e tobokeditswe haholo hodimo mona e le e nngwe ya dintlha tsa motheho tse ka phahamisang kuno ya hao. Dintlha tse ding tsa bohlokwa ke bokgoni le hore di hola jwang, monono wa mobu, manyolo le taolo ya mahola.

Na o jetse ka nako, mme wa fihlella palo e rerilweng ya dimela le ho hlaha ha tsona? Ha eba diphetoho tsa masimo a mang le a mang di ngotswe, mme ho hlahljowa ha masimo ho entswe hantle, o tla hlokomela hore ke dintlo dife tseo e bileng tsa bohlokwa haholo, tse ka beng di laotswe le ho sebediswa ka mokgwa o betere.

Taba ya bohlokwa ka ho fetisisa: Na o ile wa kotula peo ya boleng bo phahameng le ho rekisa sejollo sa hao ho fihlella theko e phahameng ka ho fetisisa?

QETELO

Sebedisa diphetoho tsa sehla se boima hore o kgone ho etsa meralo e metle ka ho fetisisa sehleng se hlahlamang. Efela phokojwe ho phela e diretsana! ■

KGOTSO MOO HO SEBETSWANG TENG

BENG BA BANGATA BA MESEBETSI KAPA BOMANEJARA BA TOBOKETS A HAHOL HORE BASEBELETSI KE BONA MOHLODI WA BOHLO-KWA KA HO FETISISA WA BONA. JWALE POTSO E A IPETSA – HOBANENG BATHO BA BEHWA TLASA TLHOPHISO E LE MOHLODI O KANG NAHA, METSI, MEAHO, METJHINE, JWALOJWALO?

Ka nnete, batho ba sebetsang ba feta mohlodi ka bowona. Basebeletsi ba tshwanetse ho sebedisa mehlodi yohle ya mmele ya bona tlasa tataiso ya manejara ka mokgwa oo kgwebo e tla ba le molemo, mme e tshwarelle. Basebeletsi ba thabileng, ba nang le tjheseho hangata ke basebeletsi ba nang le bokgoni, ba kenyang letsoho tswelopeleng le phaellong ya kgwebo.

Ho ya ka sena, ke boikarabelo bo boholo ba manejara ho tataisa sehlopha sa basebeletsi ba hae hore e be basebeletsi ba kgotsofetseng, ba nang le tjheseho. Basebeletsi ba jwalo, hangata ba na le tlhahiso, mme ba phehella ho etsa mosebetsi wa bona haholo ho ya ka bokgoni ba bona. Ho ya ka ditjeho tse ntseng di phahama, tlhahiso e ba yona ntlha ya bohlokwa ka ho fetisisa e lokelang ho elwa hloko. Ditjeho tse phahameng di ka nna tsa beha kgwebo ka mosing.

**Marius Greyling, Mophehisi
ho tsa Pula. Romella emeile ho
mariusg@mcgacc.co.za**

*Puisano tulong ya mosebetsi e
bohlokwa haholo mekgatlong hobane
e eketsa tlhahiso le boleng.*

Rona jwalo ka batho, re dibopuwa tse rarahaneng, mme ha ho melao e thata, e laolang basebeletsi. Ha re a bopuwa ka ho tshwana. Se kgothaletsang motho e mong ha se kgothaletse e mong. Ho teng dintlha tse itseng, tseo e leng tsona tse fang mosebeletsi tjheseho. Moputso o nepahetseng, ka

1

*Sethwantsho sa 1 - 2: Re sitwa ho sebetsa re le bang.
Ka hoo, ho bohlokwa ho hlakomela bao ba re thusang.*

2

tlhahiso ke wona o fang mosebeletsi tjheseho ya ho kenya lehetla. Tshireletsoso mosebetsing, ho sebetswa hantle ntle le leeme, boikarabelo, ho bonwa ha o etsa hantle, le ho phaphathwa mahetla ha o etsa hantle, ke tse ding tsa dintlha tse nang le tshwaetso maikutlong a basebeletsi mosebetsing wa bona. Bomanejara ba tshwanetse ho sheba dintlha tsena ka ihlo le ntjhotjho hore ba be le basebeletsi ba kgotsofetseng, ba nang e tjheseho, mafolofolo le boikarabelo. Ka baka lena, tataiso e itseng e lokela ho latelwa.

BASEBELETSI BA THABILENG, BA PHETSENG HANTLE

Ka kakaretso, taba ya pele ho tiisa hore maikutlo hara basebeletsi ke a mattle, ke ho bopa tikoloho ya kgotsosalo le ya tlahiso mosebetsing. Mona ke moo mosebeletsi ka mong a thabileng ho yona, a kgotsofetseng, a ikutlwang a tshireletsehile.

Jwale re hata jwang tabeng ee? Theha sebaka se tshireletsehileng mosebetsing ka ho kenya melao le ditataiso tse tla thusa hore dikgohlano le ho se utlwisisane di be siyo. Hape, sebedisa melao ena le melawana

ena ka boikarabelo ho e mong le e mong. Melao e tla ba e amanang le di-hora tsa mosebetsi, meputso, matsatsi a phomolo, ho tsuba, tshebediso e fosahetseng mabapi le tsa motabo, ho ba tlasa tthusumetso e fosahetseng ya dino, ho kula le boipaballo mosebetsing, jwalojwalo. Ramosebetsi o tshwanetse ho latela mehato e nepahetseng mabapi le ditaba tsa mosebetsi, haholoholo taba ya ho tebela batho mosebetsing, ho fokotsa batho mosebetsing, tayo, dititlebo, le tayo ka kakaretso.

Boikamahanyo le melao ya mosebetsi ke kotsi e kgolo e shebaneng le beng ba mosebetsi ka baka la tshwaetso maikutlong a basebeletsi. Mona Afrika Borwa, tikoloho ya mosebetsi e laolwa haholo ke melawana e mengata eo basebeletsi ba tlamehileng ho ikamahanya le yona. Taba ena ya ho ikamahanya le melao le melawana yohle tulong ya mosebetsi ke ho thusa tabeng ya ho bopa sebaka se tshireletsehileng sa mosebetsi moo e mong le e mong a tsebang hantle se lebelletsweng ho yena. Sebaka se tshireletsehileng sa mosebetsi ke ha Molao wa Bophelo bo Botle Mosebetsing le wa Boipaballo ho ikamahanngwa le wona ka botlalo. Ha o sa ikamahanye ka hohlehole le melao yohle le ho sebedisa melawana kaofela, o se makale ha basebeletsi ba le moferefere, ba hloka kgotso.

PUISANO

Ela hloko taba ya ho buisana. Buisana ka ho hlaka, le kgafetsa le basebeletsi ba hao ka sepheo sa ho bopa tikoloho ya tshebetsommoho e tla kgothaletsa tlahiso e ntle. Buisana kgafetsa le basebeletsi, mme o boloke rekoto ya dipuisano kaofela. Puisano e hlwahlwa mosebetsing e tiisa hore sepheo sohle sa mokgatlo/mosebetsi se a fihlellwa. Puisano tulong ya mosebetsi e bohlokwa haholo mekgatlong hobane e eketsa tlahiso le boleng.

Dikeletso mabapi le puisano e matla

Hlaka, mme o otle ditaba hloohong. Utlwisia basebeletsi ba hao, sebedisa mekgwa e mengata, nyalanya diketso le mantswe, buisana le bona kgafetsa, kopa ho tseba maikutlo a bona, mme o nke mehato ka pehelo ya bona, o se ke wa buisana le bona ho feta tekano, qoba meferefere e ka senyang puisano jwalo ka lerata, mme taba ya bohlokwa mamela, mamedisisa, mamela ka tsebe e lethwethwe seo motho e mong a se buang. Ha o buisana ka nepo le basebeletsi ba hao, o bopa dikamano tse ntle le bona, mme ha o etsa jwalo, o ntlatfatsa boitshwaro ba basebeletsi, botshepehi ba bona le ho fokotsa diphoso tsa bona.

Mokgwa wa hao wa tsamaiso o boetse o ama tikoloho ya mosebetsing hantle kapa hampe. Hore tikoloho ena e amehe hantle, o tlamehile ho etella pele basebeletsi ba hao o le ka pele, eseng ho ba qobella ka ditshoso. Ha o etsa jwalo, o se o le Boss, ha o sa le Moetapele. Moetapele wa sebele ke ya mafolofolo, o kgona ho shevana le mosebetsi o boima, o bonahatsa seriti se phahameng, o hlokomela dikamano tse ntle pakeng tsa batho, o bontsha boikarabelo, o na le sebete, mme o tseba ho buisana le ho mamela ka nepo.

Ho boetse ho bohlokwa ho ela hloko dithuluse, disebediswa, metjhine, menyetla, jwalojwalo, e leng tse hlokahalang hore mosebetsi o etswe. Ho bohlokwa hore mosebetsi o etswe ka ho sebedisa mehlozi e nepahetseng, e lokelang, hore tlahiso e tle e be teng. Ho feta mona, mehlozi kaofela e sebediswang e tlamehile ho ba boemong bo bottle bo tokiso le tlhokomelo jwalo ka ho etswa ha mosebetsi nakong e ntle. Ha ho ntho e kgathatsang matla jwalo ka ho etsa mosebetsi dithuluse tse nepahetseng di le siyo.

Na o batla basebeletsi ba kgotsofetseng, ba thabileng, ba kenyang lehetla hore tlahiso e be teng – etsa hore ho be teng sebaka sa ho sebeletsa se baballehileng, seo basebeletsi ba ka kgonang ho sebetsa ba thabile. Ke yona pheko eo! ■

PULA IMVULA

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

46 Louw Wepener Street
1st Floor
Dan Pienaar
Bloemfontein
9301
■ 08600 47246 ■
■ Fax: 051 430 7574 ■ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
■ 082 854 7171 ■ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za

MOSEBETSIMMOHO KGATISONG

INFOWORKS
Johan Smit ■ Ingrid Bailey ■ Marisa Fourie
■ 018 468 2716 ■ johan@infoworks.biz

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za
■ Ofisi: 051 924 1099 ■ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)
■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za
■ Ofisi: 013 755 4575 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za
■ Ofisi: 034 907 5040 ■ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)
■ 082 650 9315 ■ dundee@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8069 ■ Nkosinathi Mazibuko

Luke Collier

Eastern Cape (Kokstad)
■ 083 730 9408 ■ goshenfarming@gmail.com
■ Ofisi: 039 727 5749 ■ Luthando Diko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8057 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8038 ■ Lebo Mogatlanyane

Sinelizwi Fakade

Mthatha
■ 071 519 4192 ■ sinelizwifakade@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8077 ■ Cwayita Mpotyi

PULA/IMVULA E FUMANEHA

KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sephotso.

Articles written by independent writers are the
views of the writers and not that of Grain SA.

Menyetla ya mmaraka wa poone lefatsheng

OKA LEBELLA ENG TLHO-KONG LE PHEPELONG YA MEBARAKA YA POONE YA SELEHAE LE YA LE-FATSHE SELEMONG SA MMARAKA SA 2018/2019? DITABA TSENA DI EMERE TSE NGATA KA MENYETLA E LENG TENG.

**Ikageng Maluleke,
Maikonomi e Monyane,
Grain SA. Romella emeile ho
Ikageng@grainsa.co.za**

Tlhahiso ya poone lefatsheng e shebelwa pele hore e tla phahama ka baka la tlhahiso le tshebediso e phahameng mmoho le kgwebisano e batlang e le tlase. Argentina, China le Ukraine di ekeditse tlhahiso ya tsona ho fihla boemong bo batlang bo fokotsa phokotseho Afrika Borwa le Mexico.

Keketseho ya tlhahiso Argentina e thehilwe haholoholo dibakeng tse phahameng tse lebel-letsweng hammoho le kuno ka baka la bongata ba pula le motjheso o motle nakong ya Tshitwe le Pherekong, e leng o phahamisang menyetla ya kuno. China le Ukraine di phahaphahame ho ya ka dipalopalo tsa moraorao tsa semolao.

Kgwebisano ya lefatsheng ya 2018/2019 e kenyelsetsa keketseho ya thomello ka ntle ya poone Argentina le Ukraine, ha thomello ya tse kenang Afrika Borwa le Chile e phahame, e mpa e theophile Venezuela. Thepa e qetellang ya poone lefatsheng e batla e phahame, haholoholo e bontsha keketseho Argentina le China.

MMARAKA WA SELEHAE WA POONE

Ditekanyetsa tsa tlhahiso ya poone ya Afrika Borwa di hlophiseditswe tlase ka baka la motjheso le komello nakong ya kgwedi ya Pherekong, ka ho qolleha dibakeng tsa tlhahiso tse ka bo-phirimela, e leng ho fokotsang menyetla ya

tlhahiso. Selemong sa mmaraka sa 2018/2019 phepelo kaofela ya poone e shebelwa pele ditoneng tsa dimilione tse 16,5 tse kenyelletsang thepa ya ditone tsa dimilione tse 3,6 (ho tloha ka la 1 Motsheanong), thepa ya selehae ya ditone tsa dimilione tse 12,3, thomello ya poone e kenang ka hara naha ya ditone tse 150 000 le tsamaiso ya pele ya ditone tse ka bang 260 000.

Tlhoko kaofela, ho kenyelieditswe thomello ka ntle e shebelwa ditoneng tsa dimilione tse 12,9; moo tlhoko ya ka hara naha e leng ditone tsa dimilione tse 10,7 tse jewang hammoho le ditone tsa dimilione tse 5,3 tsa phepelo ya diphoofolo le tshebediso indastering, mme ho setseng kaofela bakeng sa mafoforetsane le ho sitsweng, ho tloswang ke bahlahisi, jwalojwalo.

Poone e romellwang ka ntle, e leng ya boleng, e lekanyetswa ditoneng tse 208 000 tsa dihlahiswa tse sebeditsweng hammoho le tse 200 000 tsa poone e felletseng. Thepa e lekanyetswang pele nakong ya ho kwala ka la 30 Mmesa 2019 e lekanyetswa ditoneng tsa dimilione tse 3,5. Ya kgaola, ya ya!

1

Tlhoko le phepelo ya poone lefatsheng.

	2017/2018	2018/2019	
	Tekanyetsa (milione tsa ditone)	6 Tshitwe 2018 (milione tsa ditone)	7 Tshitwe 2019 (milione tsa ditone)
Tlhahiso	1 094,2	1 068,4	1 080,5
Phepelo	1 394,2	1 379,5	1 393,3
Tshebediso	1 071,4	1 107,9	1 114,0
Kgwebisano	152,7	157,2	158,9
Thepa qetellong	312,8	267,5	274,7

Mohlodi: AMIS

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST

MADE POSSIBLE BY
THE MAIZE TRUST